

OBJAVLJENO JE VELIKO DJELO JURJA KRIŽANIĆA „RAZGOWORI OB WLADATELYSTWU”

Dr Ivan GOLUB

Naslov što sam ga stavio može se činiti novinarskim. Ipak, držim da je potrebno istaći činjenicu da je napokon izišlo djelo koje je sam Križanić nazvao »Razgowori ob wladatelystwu«, a koje »križanićolozii« izovu »Politika«. Djelo, koje je pred tri stotine godina (započeto 15. travnja 1663) pisano vrućim srcem u mrzloj Sibiriji; koje je čekalo dva stoljeća da ga se počne objavljivati; koje je u većim ili manjim izvacima čitavo jedno stoljeće objavljivano a da nije u cjelini bilo objavljeno: u godinama 1859-60. objavio je profesor Harkovskog sveučilišta Petar Bezsonov dio Križanićeva djela prešutjevši ime pisca pod naslovom »Russkoe Gosudarstvo v' polovine XVII veka«¹; godine 1870. je isti Bezsonov naveo iz Križanićeva djela nekoliko novih ulomaka u svojoj studiji »Katoličeskij svjaščenic Serb (Horvat) Jurij Križanić, Nebljuškij, Javkanica, revnitel' vozsoedinenija cerkvej i vsego slavjanstva v XVII veke«², no pri tom nije označio gdje se navedeni ulomci u originalu nalaze. Godine 1912. je ruski bizantolog Vladimir Val'denberg u bilješkama svog djela »Gosudarstvenija idei Križanića«³ naveo niz neobjavljenih izvadaka iz Križanićevih »Razgovora«. Upravo 99 godina nakon što je Bezsonov objavio prve izvratke iz Križanićevih »Razgovora« - godine 1958. donosi sovjetski ekonomist L. M. Morduhovič nekoliko još neobjavljenih ulomaka iz Križanićeva djela.⁴ Ta parcijalna, nesustavna objavljivanja izvadaka iz »Razgovora« kroz čitavo jedno

1. Petar Aleksejevič Bezsonov (1828-1898), profesor slavenske filologije, koga je, zbog njegove osebnosti, Kukuljević nazvao »bezumov«, ima velike zasluge za otkrivanje Križanića. On je zapravo bio onaj koji je uskrisio Križanića iz groba zaboravi. I, kako dobro uočuje ruski povjesničar, također odličan poznavalac Križanića, S. A. Belokurov, Bezsonov ostaje nemimolazivim izvorom za poznavanje Križanića. — Publikacija Bezsonova *Russkoe Gosudarstvo v polovine XVII v.*, Rukopis' vremen Carja Alekseja Mihajloviča — otkryta P. A. Bezsonovym (v osoboj knižke) — izašla je najprije kao Priloženie reviji *Russkaja beseda*, 4 (1859) 2, a zatim kao zasebna knjiga: »*Russkoe Gosudarstvo v polovine XVII veka*, Rukopis' vremen carja Alekseja Mihajloviča. Otkryl i izdal P. Bezsonov«, čast' I, Moskva 1859; čast' II, Moskva 1860.

2. Studija je objavljivana u *Pravoslavnoe obozrenie* 1 (1870) 129 - 159 338 - 394 661 - 723 854 - 871; 2 (1870) 646 - 701 800 - 830.

3. Djelo je izašlo u Petrogradu.

4. MORDUHOVIČ, L. M., *Iz rukopisnoga nasledstva JU. Križanića*, u *Istoričeskij Arhiv* 1 (1958) 155 - 189.

stoljeće nisu obuhvatila cijelog djela. Križanićevi »Razgovori ob wladateljstvu« su u cjelini i kritički objavljeni u Moskvi tek prošle, 1965. godine: *Jurij Križanić*, Politika, Podgotovil k pečati V. V. Zelenin, Pevod i komentarii A. L. Gol'dberg, Pod redakcij akademika M. N. Tihomirova, Izdatel'stvo »Nauka«, Moskva 1965, 735 str.

Djelo »Razgovori ob wladateljstvu« jest prvi i najveći spis Križanićeva rukopisnog zbornika, koji se nalazi u Centralnom državnom arhivu u Moskvi (fond 381, ed. hr. 1799). Od 416 listova rukopisnog zbornika 289 prvih stranica sadrži spis »Razgovori«.⁵ Vjerujemo da će sovjetski učenjaci doskora obradovati javnost, koja bar u Križanićevoj domovini ima sve više zanimanja za neobičnog svog sina, izdanjem i ostalih devet kraćih Križanićevih spisa sadržanih u zborniku.

Izdanje »Razgovora« je uspjelo, kako u pojedinim dijelovima tako u cjelini. Uvodne riječi akademika Tihomirova odlikuju se trijeznošću rasuđivanja, koje — kako pokazuje uvid u bibliografiju o Križaniću — nije svojstvo svakog »križanićologa«. V. V. Zelenin je donio kritički tekst (str. 11-368) s mnoštvom varijanata ispod crte, koje predstavljaju riječi što ih je Križanić bio precrtao i drugima ih zamijenio. Zeleninov opis rukopisa »Razgovora« (str. 695-700), unatoč kratkoće, obiluje podacima, koji ne daju tek sliku manuskripta nego i indiciraju Križanićev osebujni jezik, njegove izvore, točnije: njegov način korištenja izvora. O prijevodu »Razgovora« iz Križanićeva panslavenskog jezika na ruski, što ga je napravio A. L. Gol'dberg (str. 369—692), ne osjećam se nadležnim donositi suda. Želim međutim istaći da je Gol'dbergov komentar k prijevodu (str. 701—729), makar je kratak, tu i tamo možda i prekratak, prava riznica podataka za ulaženje u Križanićevo misao. Gol'dberg, autor lijepog broja radova o Križaniću, odlikuje se i ovdje krajnjom znanstvenom čestitošću i tankočutnom savjesnošću.

Poželjno bi tek bilo da je napravljen onomastički indeks izdanja. Nadati se je, međutim, da će, kad budu objavljeni preostali spisi zbornika iz kojega su uzeti »Razgovory ob wladateljstvu«, biti napravljen onomastički, eventualno i stvarni indeks, kako za »Razgovore«, tako i za ostale spise zbornika.

Želio bih još upozoriti na teološko značenje Križanićevih »Razgovora«. Sudeći po naslovu djela čovjek bi unaprijed rekao da teolog nema u njemu šta tražiti. Križanić je međutim teolog, ne samo kad raspravlja o trinitarnim izlaženjima i o baptizmalnoj teologiji⁶, nego i onda, kad piše političke »Razgovore«.

Sama struktura »Razgovora« nadahnutu je Biblijom. Iz Jeremije 9,22—23 Križanić zaključuje da su četiri stupa države: religioznost, bogatstvo, sila i mudrost. Religioznost vodi k vječnom, a bogatstvo, sila i mudrost k vremenitom blaženstvu. Oslonjen na Jeremiju, Križanić svoje »Razgovore« dijeli na tri dijela: na prvi, koji raspravlja o bogat-

5. KRIZANIĆ JURIJ, *Politika*, Podgotovil k pečati V. V. Zelenin, Pevod i komentarii A. L. Gol'dberg, Pod redakcij akademika M. N. Tihomirova, Moskva 1965, str. 695.

6. Križanićevo djelo o rebaptizaciji *Ob Svetom Krešćenju* objavljeno je u trećem svesku kolekcije *Sobranie sočinienij Jurija Križaniča*, Moskva 1892, a trinitarna kontroverzija dolazi u djelu *Tolkovanie istoričeskikh prorochestv'*, koje je izašlo kao drugi svezak kolekcije *Sobranie sočinienij Jurija Križaniča*, Moskva 1891.

stvu; drugi, koji radi o moći i treći koji radi o mudrosti⁷. Teološki je osobito interesantan treći dio. Obiluje naime refleksijama o teološkom smislu povijesti.

I metoda Križanićeva je često, u sasvim političko-ekonomskim stvarima, teološka. Križanić obilno argumentira Biblijom, patristikom i skolastikom, uglavnom sv. Tomom Akvinskim. Valja istaći da u izboru biblijskih tekstova postupa sasvim lojalno. Ne donosi tek tekstove koji potvrđuju njegovu tezu, nego i mjesta koja joj izgledaju protivnima, te nastoji dati takovo tumačenje tih mjesta, da se vidi, da ona ne protuslove drugim biblijskim tekstovima. U tumačenju težih biblijskih tekstova rado rekurira k patrističkoj egzegezi. Kako dodir s pravoslavnim Istokom, tako i okolnost da su adresati djela pravoslavni car i njegovo plemstvo, razlogom su da je Križanićeva argumentacija toliko patristička. Tu će biti očito razlog i tome da Križanić, ovjenčan doktoratom teologije u Rimu, dakle poznavalac skolastike, razmjerno malo operira sa skolastičkim učiteljima. Ipak se skolastička misao nazire i tamo gdje nema skolastičkog izraza.

Sama Križanićeva ekonomsko-politička nauka predstavlja, držim, široko polje za teološko-sociološko istraživanje.

Križanićevo značajno djelo »Razgowori ob wladatelistwu« dolazi kasno — tri stotine godina nakon što je napisano —, no ne dolazi prekasno. Ono ima i našem vijeku šta reći.

SUMMARIUM

Recensio operis: *Jurij Križanić, Politika (Razgowori ob wladatelistwu)* ed. Zelenin — Goldberg — Tihomirov, Moskva 1965. Brevis refertur historia quae hucusque perfecta sunt circa publicationem textuum e hereditate celeberrimi Croatae J. Križanić. Haec ultima editio, cum quibusdam animadversionibus, laudatur; prosectio operis in edendis aliis textibus eiusdem Križanić auguratur; ad momentum historico-sociologicum et theologicum manuscripti nunc publicati animadvertitur.

7. KRIZANIĆ, *Politika*, n. d., 14.